

A Hamász és Izrael konfliktusa Egyiptom szemszögéből

The Conflict between Hamas and Israel from Egypt's Perspective

Neszmélyi György Iván

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.2.4

Összefoglaló: Általánosan elfogadott nézet, hogy az arab világ országai többé-kevésbé egységesnek látszanak abban, hogy a palesztin–izraeli kérdésben az előbbiek oldalán állnak, és a zsidó államéval ellentétes nézetet fogalmazznak meg. Ez azonban felületes általánosítás, amely az arab és az iszlám szolidaritás elvén, illetve az Izrael-ellenességen alapul, miközben a részletek tekintetében az egyes országok részéről egymástól nagyon is eltérő nézőpontokat, érdekeket és cselekvési hajlandóságot takar. Tanulmányomban a szűkebb közel-keleti¹ régió biztonságában közvetlenül érintett Egyiptom szempontjait igyekszem bemutatni. Mindemellett arra törekszem, hogy feltárjam az azok mögött rejlő azon társadalmi, biztonságpolitikai és gazdasági mozgatórugókat is, amelyek meghatározzák Egyiptomnak a Gázai övezetet irányító Hamász tevékenységéhez való viszonyulását, különös tekintettel a 2023. október 7-i, Izrael elleni terrortámadásra és annak következményeire.²

Kulcsszavak: Egyiptom, Izrael, Hamász, Gázai övezet, iszlamizmus

Abstract: *The countries of the Arab world generally seem to be more or less uniform that they are on the side of the Palestinians and oppose Israel in the Palestinian–Israeli issue. However, this can be a misleading generalization, which is based on the principle of Arab and Islamic solidarity and anti-Israelism, but at the same time, looking into the issue deeper, it covers different points of view, interests and willingness to act in the case of individual countries. In this study, the author attempted to present the point of view of Egypt, which is directly involved in the security of the narrower Middle East region. In addition, the study also seeks to explore the underlying social, security policy, and economic driving forces behind this standpoint, which determine Egypt's attitude towards the activities of Hamas, which controls the Gaza Strip, with particular regard to the October 7, 2023, terrorist attack against Israel and its consequences.*

Keywords: Egypt, Israel, Hamas, Gaza Strip, Islamism

Bevezetés

Az Egyiptomi Arab Köztársaság Izrael Állammal és a Hamász³ palesztin szervezet által 2005 óta *de facto* önálló államként irányított Gázai övezettel egyaránt közvetlenül határos, sőt az utóbbi az 1948-as és az 1967-es arab–izraeli háború között eltelt csaknem két évtized során az igazgatása alatt is állt. Ugyanakkor sem az egyiptomi–izraeli viszonyt rendező Camp David-i tárgyalások során, sem a békemegállapodásban – a Sínai-félsziget feletti szuverenitás maradéktalan visszaadásától eltérően – nem szerepelt az övezet felügyeletének az Egyiptom javára történő átengedése, azaz Gáza egészen 2005-ig megmaradt Izrael közvetlen ellenőrzése alatt. Abban az évben Izrael viszont egyoldalúan kivonta a védelmi erőit onnan, azt remélve, hogy a terület palesztin öngazgatás alatt is megőrzi a működő- és fejlődőképességét, s a továbbiakban békés viszonyt fog ápolni a zsidó állammal. Izrael felszámolta az övezetben létrejött zsidó telepeket, és a lakóit elköltöztette onnét. Ezt nem csupán bizalomerosztó lépésnek szánta, hanem azért is, mert tudta, hogy az ott állomásoztatott izraeli katonák nélkül nem tudta volna megvédeni őket, így állandó konfliktust okoztak volna.

A 2007-ben megtartott választásokon a mérsékeltnek tartott Fatahhal szemben a radikális Hamász nyert. A győzelmét sem Izrael, sem a nyugati világ nem fogadta el, ráadásul a szervezet egy rövid polgárháború után jutott csak Gázában ténylegesen hatalomra. Akkor azonban a többi palesztin frakció helyi politikusait rövid idő alatt félreállította vagy elűldözte, így nemcsak (többségi) hatalomra került, de egyeduralmat is alakított ki az övezetben. A Hamász kezdetől fogva nemcsak Izrael-ellenes retorikát fogalmazott meg, de ténylegesen és viszonylag rendszeresen fegyveres provokációkat is hajtott végre az ország ellen, főként rövid hatótávolságú, ún. Kasszám rakéták kilövése formájában. Mindezt egészen a közelmúltig folytatta, annak ellenére, hogy Izrael szinte minden esetben megtorlással reagált. Azok a rakéták nem fenyegettek közvetlenül távolabbi izraeli területeket, hanem elsősorban néhány, a Gázai övezethez közel eső települést, ugyanakkor több alkalommal Jeruzsálem külvárosát is elérték. Ezeket a rakétákat az utóbbi időben a vaskupolának nevezett, többszintű légvédelmi rendszer képes volt hatástalanítani.

Ebből a szempontból is „minőségi” változást jelentett a 2023. október 7-én Izrael, főként annak polgári célpontjai ellen elkövetett nagyszabású terrorakció, amely túszedéssel is párosult.

Az izraeli katonai és politikai elit figyelme nem csupán a Gázai övezetre, de Ciszjordániára és az északi határra is összpontosult, mivel attól tartottak – nem alaptalanul –, hogy a Hamász terrorakciója elterelő hadművelet, és küszöbön áll egy többfrontos háború kitörése. Az izraeli kormány 1973 óta első alkalommal hirdetett hadiállapotot.⁴

A következmény – Izrael Vaskardok művelet néven indított megtorló akciója – nem váratott sokáig magára. Gáza mintegy két és fél milliós lakossága az IDF⁵ tanácsára először az övezet akkor még viszonylag békés délnyugati részébe akart menekülni az északkeleten zajló katonai műveletek elől, de egyrészt ezt a Hamász megakadályozta, másrészt a katonai műveletek most már az övezet egészét érintik. Mindezek következtében a helyi lakosság – akárcsak az ott tartózkodó külföldiek – számára szinte csak az Egyiptom irányába vezető rafahi átkelőhely jelentheti az egyetlen menekülési útvonalat.

Ebben a hallatlanul nehéz helyzetben különösen szembetűnő Egyiptom szándékos passzivitása: a határát nem nyitja meg a menekülők előtt. A rafahi átkelő nem csupán most, de hosszú évek vagy inkább évtizedek óta zárva tart, azt csak rendkívüli esetben nyitják meg a személy- vagy teherforgalom előtt, akkor is inkább csak a Gázába szállító segélykonvojok esetében. A mostani kiélezett helyzetben szintén elsősorban az övezetből menekülő külföldieket engedték be Egyiptom területére: még az ott tartózkodó, részben egyiptomi illetőségű személyeknek sem engedélyezték automatikusan a hazatérést. Mindezek ismeretében disszonánsnak tűnik, hogy egyes izraeli politikusok olyan kijelentéseket tettek, amelyek szerint a gázai palesztinokat arra kellene ösztönözni, hogy „önkéntesen” települjenek át Egyiptomba.⁶ Ezt a megoldást egyrészt Egyiptom – ahogy látjuk – elutasítja, másrészt, mivel az etnikai *status quo* jelentős megváltoztatásával járna, a nemzetközi közösség aligha fogadná pozitívan.

Az elzárkózó egyiptomi álláspont mögött nagyon komoly okok húzódnak. Habár Kairó a külpolitikájában mindig is igyekezett aktív közvetítői szerepet játszani mind a palesztin–izraeli konfliktus rendezésében, mind az egymással szemben álló palesztin frakciók kibékítésében, ugyanakkor mindvégig igyekezett megakadályozni, hogy a Hamász jelentette terrorfenyegetés, illetve vallási radikalizmus megerősödhesen Egyiptomban. És erre jó oka van: az utóbbi egy-két évtized során – ha nem is túl gyakran – Egyiptomban szintén történtek civil halálos áldozattal járó terrortámadások; ráadásul az ország egyik korábbi államfője, az Izraellel békét kötő Anvar Szádát (Szadat) is merénylet áldozata lett. A vallási alapú, de politikai köntöst magára öltő szélsőségek miatti biztonsági kockázat jelentős. Az iszlám egyes szélsőséges irányzatai már jóval az „arab tavasz” előtt megvetették a lábukat az országban, különösen a kevésbé fejlett régiókban. Kiemelendő közülük a szalafita mozgalom és a Muszlim Testvériség (*Muslim Brotherhood*, MT).

A Muszlim Testvériség a régmúltban és jelenleg is illegálitásban működik Egyiptomban. Viszont Hoszni Mubarak időszakának (1981–2011) utolsó éveiben – közvetett formában – számottevő parlamenti képvisellel rendelkezett, sőt az „arab tavaszt” követő első szabad elnökválasztást is a jelöltje, Muhammed Murszi nyerte meg, aki ennek köszönhetően került az ország élére. Murszi alig egyéves elnöksége sok tekintetben ellentmondásos volt. A szegényebb lakossági

rétegek körében népszerű volt, ugyanakkor az ország első helyzete, gazdasága meginogni látszott. Mindezek mellett az elnök a külpolitika terén – legalábbis retorikai szinten – a régió szempontjából olyan kockázatos kijelentéseket tett, amelyek hosszabb távon nemcsak a saját személye, de az ország nemzetközi megítélésének a romlásához is vezettek volna. Az egyik legkirívóbb példa erre a Camp David-i békeszerződés felülvizsgálatának a kilátásba helyezése volt,⁷ ami nem csupán a közvetlenül érintett Izrael⁸ szempontjából jelentett volna súlyos biztonsági kockázatot.

Ezért a nemzetközi közösség jelentős része megkönnyebbüléssel vette tudomásul Abdel Fattáh al-Szíszi tábornok 2013-as fellépését,⁹ valamint az egy évvel későbbi elnökké választását. Ő ugyanis – a korábbi, szintén vezető katonai körökből érkezett államfőhöz hasonlóan – az ország stabilitását és a nemzetközi szerződések betartását garantálta, egyúttal sikeresen talpra állított a gazdaságot is. Egyiptom Szíszi irányítása alatt – az emberi jogok megsértése miatti nemzetközi kritikák¹⁰ ellenére – nagyjában-egészében megőrizte a döntően szekuláris társadalmi és politikai rendszerét, és az elnök arra törekszik, hogy ez így is maradjon. Az országnak tehát jó esélye van arra, hogy megtartsa az 1970-es évek vége óta tudatosan vállalt regionális stabilizáló szerepét, amely a térség igen törékeny stabilitása következtében a jövőben is kulcsfontosságú marad. Kairó továbbra is igyekszik a Közel-Kelet békéjét elősegíteni, ehhez mind az iszlám világban belüli, mind a nagyhatalmakkal és természetesen Izraellel való kapcsolatait mozgósítani. Ennek részeként aktívan támogatja a regionális biztonság erősítésére irányuló kezdeményezéseket, köztük a térség nukleáris fegyverektől mentes zónává (*Nuclear-Weapon-Free Zone, NWFZ*) alakítását¹¹ is, bár ez utóbbi megteremtésének ma kevés az esélye a súlyos konfliktusoktól terhelt régióban. Pedig a nukleáris eszkaláció rémképe ott is releváns, elsősorban Irán miatt, de korábban pl. Líbiának is voltak ilyen ambíciói. Ráadásul ezzel Egyiptom igyekszik Izraelre (mint „el nem ismert, de valószínűsíthető” nukleáris hatalomra) is nyomást gyakorolni.

Egyiptom és Izrael kapcsolata

Egyiptom közel három évtizeden át kifejezetten ellenségesen viszonyult Izraelhez, hiszen 1948. május 15-én – alig egy nappal az izraeli állam kikiáltása után – résztvevője volt annak az arab koalíciónak,¹² amely egyszerre intézett támadást a fiatal ország ellen, azzal a nem is titkolt céllal, hogy azt megszüntesse. Az 1948. évi háborút követően a területi *status quo* annyiban változott, hogy Ciszjordánia és Kelet-Jeruzsálem Jordánia, míg a Gázai övezet Egyiptom ellenőrzése alá került.

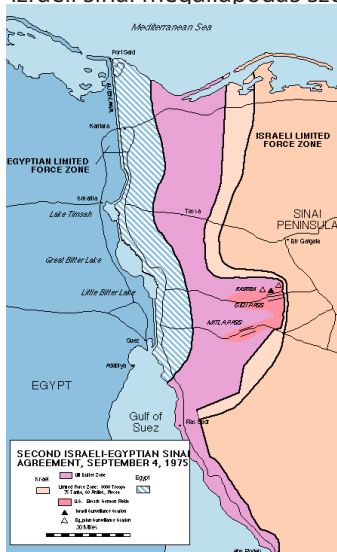
A következő nagyszabású fegyveres konfliktus, a „szuezi válság” 1956 őszén történt, miután Gamál abd-el-Nászér (Nasszer) egyiptomi elnök államosította a Szuezi-csatornát (és az annak használatából befolyó bevételeket), s ezzel megszüntette az ahhoz kapcsolódóan még meglévő brit és francia érdekeltséget. A háborúban nem is Izrael, hanem elsősorban a brit és a francia csapatok álltak szemben az egyiptomi hadsereggel. Azonban később csatlakozott a brit-francia koalícióhoz, és rövid idő alatt megszállta a Sínai-félszigetet. Az Egyiptom elleni intervenciót a Szovjetunió éppúgy elítélte, mint az Amerikai Egyesült Államok – ez volt azon ritka helyzetek egyike a hidegháború során, amikor a két szuperhatalom álláspontja egybeesett –, s végül az ő fellépésük következtében azzal ért véget a háború, hogy Izrael visszavonult az 1948-as határai mögé.

1967 júniusában, az úgynevezett hatnapos háborúban¹³ Izrael megszállta a Sínai-félszigetet és a Gázai övezetet.¹⁴ Ezzel a Szuezi-csatorna *de facto* államhatárrá vált, s mivel a harci cselekmények során el is aknásították, hosszú évekig megszűnt rajta a hajóforgalom.¹⁵

A helyzeten némiképp változtatott az 1973. októberi „jom kippuri háború”, amelyben a kezdeti egyiptomi sikerek után ismét az izraeli hadsereg bizonyult eredményesebbnek. Elvágták a Sínai-félszigeten tartózkodó, 45.000 főnyi 3. egyiptomi hadsereg valamennyi utánpótlási vonalát, majd átkeltek a csatornán, és Kairó irányába törtek előre.¹⁶ Ám a háború véget ért, mielőtt az IDF bevonult volna Kairóba, illetve északon Damaszkuszba.

1. ábra¹⁷

A Sínai-félszigetnek a jom kippuri háborút lezáró, ún. 2. egyiptomi–izraeli sínai meqállapodás szerinti megosztása

A háború utáni rendezés az 1967-es állapotokhoz képest valamelyest kedvezőbb eredményt hozott Egyiptom számára, mivel a Sínai-félszigeten egy keskeny területsáv visszakerült hozzá,¹⁸ s így lehetővé vált, hogy a Szezei-csatorna ismét az ellenőrzése alá kerüljön.¹⁹ Ám reálisan mérlegelve, ez a háború, akárcsak a korábbiak, végül is kudarcnak bizonyult Kairó szempontjából.²⁰ Szadat elnök, aki a hivatalba lépését (1970) követő első években még folytatta a naszszeri szovjetbarát politikát, arra a következtetésre jutott, hogy Egyiptom háborúban nem tudja legyőzni Izraelt, illetve nem képes a Sínai-félszigetet katonai eszközökkel visszaszerezni, ezért az évtized során számottevően változtatott az ország külpolitikáján. Jelentősen lazított a korábban szoros szovjet-egyiptomi viszonyon (többek között hazaküldte a szovjet katonai tanácsadókat), majd – amerikai közvetítéssel – felvette a kapcsolatot az izraeli vezetéssel. Izrael kész volt tárgyalóasztalhoz ülni, hogy egy több évig tartó folyamat végén megállapodásra jussanak. Ennek az eseményláncnak a legfontosabb mérföldköve volt Szadat elnök 1977. novemberi jeruzsálemi látogatása, továbbá a Jimmy Carter amerikai elnök bábáskodása mellett folytatott Camp David-i béketárgyalás, valamint az 1978-as előzetes megállapodást követő, 1979 márciusában aláírt békeszerződés. (Az egyiptomi–izraeli békefolyamatért Szadat elnök és Menahem Begin izraeli miniszterelnök 1978-ban megosztott Nobel-békedíjban részesült.)

Izrael részéről a békemegállapodás alapja a „területet a békéért” elv volt, vagyis az a megfontolás, hogy jobban megéri neki, ha visszaadja a Sínai-félszigetet (és vele együtt számos, időközben ott megvalósított izraeli beruházást), ha cserébe hosszú távon biztonságban érezheti magát Egyiptom irányából. A területet végül – több szakaszban – 1982-re adta vissza teljes egészében a Nílus menti országnak. A megállapodás ugyanakkor nem vonatkozott a korábban szintén egyiptomi ellenőrzés alatt állt Gázai övezetre. Az ugyanis a hagyományos értelemben soha nem volt egyiptomi terület, sőt Kairó részéről hivatalosan fel sem merült a visszajuttatására vonatkozó igény. Viszont a diplomáciai kapcsolatfelvételt is jelentő békekötéssel a Sínai-félszigettel kapcsolatos további biztonsági garanciákat is vállalt.²¹ A félsziget katonai térképén mindmáig több biztonsági övezet látható, amelyekben eltérő felszereltségű rendfenntartó erők állomásoznak, de az egyiptomi hadsereg jelenléte erősen korlátozott,²² például nehézfegyvereket nem telepített oda. Az egyiptomi–izraeli határ békéjét pedig a Sínai-félsziget északi és déli részén szolgáló nemzetközi katonai megfigyelők (MFO²³) is garantálják.

Szadat elnök mindezzel nagy lépést tett a béke irányába, ugyanakkor ennek korántsem mindenki örült. Az arab országok ellenségesen fogadták a lépést, s Egyiptomot kiközösítették: még az Arab Államok Ligája Kairóban székelő központját is áthelyezték Tuniszba.²⁴ Aligha véletlen, hogy Szadat később, 1981-ben merénylet áldozata lett, ráadásul azt a saját emberei követték el ellene egy katonai paradén.

Egyiptom és Izrael között tehát megkötötték a béke, ám az nem járt együtt a barátsággal. Bár a két ország között ma már létezik szárazföldi határátkelő, sőt Tel-Aviv és Kairó között repülőjárat is közlekedik, azokat jobbra a külföldi turisták és az üzletemberek használják. Nem jellemző, hogy az egyiptomiak jelentős számban utaznának Izraelbe, és ez fordítva is igaz. Bár egy időben az izraeli turisták kedvelt üdülőhelye volt a Sínai-félsziget keleti partján fekvő Dahab, és 2005 előtt jelentős számban²⁵ érkeztek is oda, a biztonsági helyzet és a térségben elkövetett terrorakciók²⁶ miatt a számuk radikálisan visszaesett.

Egy Kairóban szolgáló izraeli diplomata a szerzőnek 2010-ben elmondta: hazája számos ajánlatot tett Egyiptomnak az együttműködés erősítése érdekében – például kutatási-fejlesztési, illetve oktatási területen –, ám azokkal Kairó nem kívánt élni. Gazdasági téren azonban létezik egy bizonyos fokú kooperáció köztük. Ilyen például az egyiptomi vámszabad területeken létrehozott néhány minősített ipari övezet (*Qualifying Industrial Zone, QIZ*), ahol sajátos, vegyes formában működő üzemek létesültek, amelyek az olcsó egyiptomi munkaerőre, valamint Izrael kedvezményes kereskedelmi státuszára építve szállítanak árukat (pl. textiltermékeket) az Egyesült Államokba. A szénhidrogén energiahordozókban szegény Izrael emellett földgázt is importál Egyiptomból: a Sínai-félsziget északi részén lévő El-Arístól az izraeli Askelonig építették ki a vezetékét (amelyet szélsőségesek az „arab tavasz” idején, majd a későbbiekben is több alkalommal felrobbantottak). Összességében az Egyiptom és Izrael közötti viszony korrektnek mondható, ami a diplomácia nyelvéről lefordítva annyit jelent, hogy hideg béke. Ennek a megőrzése azonban nemcsak Izrael számára fontos, de legalább ugyanannyira lényeges Egyiptomnak is.

Említést érdemel, hogy a Camp David-i megállapodás értelmében Egyiptom évente mintegy 1,3 milliárd dolláros katonai segélyben részesül az Egyesült Államoktól.²⁷ Ezt nyilvánvalóan elveszítené, ha visszatérne a korábbi, Izrael-ellenes politikájához. Ugyanakkor Washingtonnak is kiemelkedő érdeke, hogy a közel-keleti *status quo* szempontjából Egyiptomot a szövetségesének tekinthesse.²⁸ Az USA elsősorban olyan helyeken van jelen és lép fel huzamos jelleggel, ahol biztonsági fenyegetést érzékel; ugyanez befolyásolja és motiválja a segélyezési politikáját is.²⁹ Egyiptom kapcsán – főleg az „arab tavaszt” követő átmeneti időszakban – ez különösen fontos volt, de a jelentősége mára sem csökkent. Annyiban módosult, hogy ma nem az egyiptomi társadalmi mozgások kiszámíthatatlansága vagy a bel- és külpolitika félresiklása jelenti a fő kockázatot, hanem a Hamászhoz, illetve a gázai palesztinokhoz való egyiptomi viszonyulás esetleges fellazulása (bár egyelőre nincsenek erre utaló jelek).

Talán kevésbé köztudott, hogy Egyiptom és Izrael között – részben a színpalok mögött – szoros és sokrétű konzultációs és együttműködési mechanizmus működik, többek közt biztonságpolitikai, katonai és titkosszolgálati téren. Ez utóbbi egyik kiemelt területe a Gázai övezet kérdése, különösen azóta, hogy

a Hamász irányítja azt. Az egyiptomi titkosszolgálati miniszter például csupán néhány nappal a 2010. május 31-i hajóincidens³⁰ előtt vett részt izraeli munkalátogatáson, de a kairói sajtóforrások röviden hírt adtak az izraeli kormány külön megbízottjának az ottani tárgyalásairól is.³¹ Egyiptom a gázai kérdésben hallgatólagosan mindig is támogatta Izraelt, s a rafahi határszakaszt lezárva tartotta. Mindezek mellett hosszabb ideje határozott lépéseket is tett az egyiptomi területről az övezetbe vezető, illegálisan kialakított csempészalagutak felderítésére és megszüntetésére (pl. 20-30 méteres mélységig földbe ásott acélfal építésével). Ez utóbbi viszont – a 2023. október 7-i terrorakció fényében – aligha lehetett kellően hatékony megoldás, hiszen más irányból vagy más módon nem igazán tudott volna a Hamász több ezer rakétához szükséges alapanyagot és alkatrészt becsempészni.

Mindenesetre Egyiptom igyekszik tartani magát az Izraellel való „korrekt” viszonyhoz, s az utóbbi ország időközben Jordániával (1994) és az Egyesült Arab Emírségekkel (2020) is rendezte a viszonyát. Sem a Szadatot követő, az országot 30 évig irányító Hoszni Mubárák, sem az őt ideiglenesen váltó Muhammed Huszsein Tantavi tábornagy neve által fémjelzett katonai vezetés részéről nem merült fel soha, hogy ezen a viszonyon változtatni kellene. Kizárólag Muhammed Murszif³² helyezte kilátásba a rövid elnöksége idején – aligha csupán retorikai fogásként – a Camp David-i békemegállapodás felülvizsgálatát. Mindenesetre a bejelentés elég nagy aggodalmat keltett.³³ Ezért is fogadta a nemzetközi közösség nagy része megnyugvással Szízi tábornok 2013. évi színre lépését: az ideiglenes katonai vezetéstől, majd a Szízi-adminisztrációtól Egyiptom stabilitásának a megőrzését várta, és ez az elvárás végül be is igazolódott. Egyiptom a kormányzás és a működés szempontjából továbbra is egységes állam maradt.³⁴

Európai szempontból mindez különösen fontos eredmény. A lisszaboni szerződés utáni időszak egyik legnagyobb biztonsági kihívása az „arab tavasz” volt, amely regionális szinten változtatta meg az Európai Unió környezetét.³⁵ Az európaiak számára ezért is nagyon fontos az egyiptomi társadalom békéje és stabilitása, hiszen az EU az egyetlen olyan jelentősebb világpolitikai szereplő, amely közvetlenül határos az „arab tavasz” térségével,³⁶ és a líbiai, illetve a szíriai események ismert politikai, társadalmi-gazdasági és nem utolsósorban migrációs következményei is elsősorban az öreg kontinenst érintették. Ha a ma közel 110 milliós Egyiptomban a 2011-ben kezdődött tüntetéssorozat során vagy később szintén hasonló forgatókönyv valósult volna meg, annak a következményei beláthatatlanok lennének.

Vallási és politikai szélsőségek Egyiptomban: szalafiták és a Muszlim Testvériség

A modern kori Egyiptom története során, de különösen Nasszer elnök hivatalba lépését követően a társadalmi rend alapkövének számított, hogy a lakosság elsősorban és mindenekelőtt egyiptomi, és csak utána arab, illetve – többségében – muszlim. Az ország belső helyzetét illetően kijelenthető, hogy hosszú ideje kvázi szekuláris államként működik, az iszlám jogrendet, a saríát csak családi ügyekben alkalmazzák, az élet más területén nem. Az öltözködésre, az életvitelre vonatkozó korlátozó vallási előírásokat az állam nem alkalmaz, így az egyiptomiak viszonylag szabad környezetben élnek; különösen igaz ez, ha az ottani helyzetet összehasonlítjuk a régióbeli más, konzervatívabb országokkal. Ennek a – jelen esetben az életmódra vonatkoztatott, s nem a politikai értelemben vett – viszonylagos szabadságnak a megőrzését az egyiptomi vezető politikusok elsődleges fontosságúnak tekintették – talán egyedül Murszí kivételével. Éppen ezért az egyiptomi kormányzat ma, Mubárak idején, s őt megelőzően is mindig igyekezett fellépni a vallási és/vagy politikai szélsőségek ellen. Ennek volt köszönhető, hogy egészen 2011-ig nem történtek jelentősebb mértékű atrocitások, az országban élő 12-13 milliónyi kopt keresztény és a muzulmán többség többé-kevésbé békében élt egymás mellett.

Ez a társadalmi béke azonban – amint az látható volt az „arab tavasz”, illetve az azt követő néhány év során – igen törékeny, amiben jelentős szerepe van annak, hogy – elsősorban – a társadalom legszegényebb rétegei körében a szélsőséges nézetek és mozgalmak továbbra is jelentős támogatottságot élveznek. Az egyiptomi vezetés ezzel tisztában van, ahogy azzal is, hogy emiatt a Gázában politikai vezető szerepet játszó Hamász különösen veszélyes a hazájuk biztonságára is.

A Nílus menti ország muzulmán lakosságának döntő többsége szunnita, ugyanakkor az életvitel és a gondolkodásmód tekintetében eléggé megosztott. A városi értelmiség körében, különösen a fiatalok között népszerű a külsőségekben a nyugatihoz hasonló életstílus. Ugyanakkor a szegényebb néprétegek továbbra is az iszlamizmus gondolataival és külsőségeivel azonosulnak, így nem véletlen, hogy a radikális iszlamista szervezetek is közöttük, illetve az ország kevésbé fejlett régióiban terjednek leginkább. A szunnita radikális mozgalmak közül talán a legismertebb a Muszlim Testvériség, amely a társadalom szegény rétegei számára végzett szociális-jóléti tevékenységének köszönhetően a lakosság egy részének a támogatását élvezi. Az MT mellett a szalafiták számítanak még iszlamista szervezetnek.

A szalafizmus eredetileg egy iszlám reformista mozgalom, amely az iszlám jámborság és gyakorlat helyreállítását hangsúlyozza, vagyis azt az állapotot kívánja visszahozni, ami szerintük Mohamed próféta és követői (a *szalafok* vagy

„ősatyák”) idején létezett. A szalafizmus a muszlim vezetők részéről tapasztalt korrupcióra és a merev – köztük jogi – intézmények térnyerésére válaszul már az 1300-as években megjelent, és elutasította a szúfizmus népszerű gyakorlatát és szigorú hierarchiáit. A 18. századtól kezdődően a mozgalom a muszlim világ számos területén elterjedt; Egyiptomban a 20. század elején jelent meg.³⁷ A szalafiták túlnyomó többsége Észak-Egyiptomban él, és a nézeteik hasonlóak egy felső-egyiptomi székhelyű iszlamista szervezet, a *Gama'a al Iszlamija* követőieéhez. Ők voltak a felelősök az 1980-as és 1990-es évek terrortámadásaiért, de azóta lemondtak az erőszakról. A Mubarak-adminisztráció általában elnéző volt a szalafitákkal szemben mindaddig, amíg távol maradtak a politikai tevékenységtől. A szalafizmus eltér a Muszlim Testvériség által képviselt iszlám reformizmustól: a szalafiták egy sajátos történelmi hagyományt követnek.

Az „arab tavaszt” követően a szalafiták több politikai pártot is alapítottak, közülük a legismertebb a *Hizb al-Núr* [A Fény Pártja],³⁸ amely részt vett a 2012-es parlamenti és elnökválasztásokon, és viszonylag jól is szerepelt (a parlamenti mandátumok nagyjából 25 százalékát szerezte meg). Ugyanakkor sokakat aggasztott – bel- és külföldön egyaránt – a jelenlétük, mivel a szalafita csoportok részt vettek a koptok elleni erőszakos cselekményekben, szúfi szentélyek lerombolásában és más incidensekben. A *Hizb al-Núr* nem támogatta Murszí elnököt sem, és 2013 júniusában az államfő távozását követelte,³⁹ bár a szalafiták közül sokan tiltakoztak a katonai hatalomátvétel ellen is.

A szalafiták később Szízi támogatóivá váltak, amit az ország vezetése elégedetten vesz tudomásul, ám továbbra is kockázati tényezőként tekint rájuk. Sokak szerint ugyanis túl szigorúan értelmezik az iszlámot, és veszélyes lenne engedni, hogy kiterjesszék a befolyásukat, mivel nagy eséllyel a terroristák egy következő nemzedékét nevelnék ki – egy olyan időszakban, amikor a terrorizmus egyébként is súlyos veszélyt jelent. Mindemellett kérdéses, hogy hogyan viszonyulnak a jövőben a kopt keresztény kisebbséghez vagy akár a kormányzat által a nők foglalkoztatásának elősegítésére tett intézkedésekhez.⁴⁰

Bár a szalafiták sok tekintetben látszólag ellentmondásos politikai tevékenységéről jelentős terjedelemben írt az egyiptomi, illetve a nemzetközi sajtó, az talán kevésbé ismert, hogy a szalafita irányzatnak vannak radikális palesztin megfelelői is. E szalafita-dzsihádi csoportok azt követően alakultak meg, hogy a Hamász 2007-ben egyeduralomra jutott a Gázai övezetben. Olyan korábbi Hamász-tagok csatlakoztak hozzájuk, amelyek egyre kritikusabbá váltak a szervezet Izraellel szembeni álláspontjának vélt enyhítésével kapcsolatban.⁴¹

Négy fő szervezetük van Gázában: a *Jaysh al-Islam*, a *Jaysh al-Umma*, a *Jund Ansar Allah* és az *al-Tawhid wal-Jihad*. Róluk ismert tény, hogy együttműködnek a Sínai-félszigeten aktív egyiptomi szalafi-dzsihádi csoportokkal, de a libanoni menekülttáborokban is erősödnek a hasonló közösségek.⁴² E csoportokat a maga szempontjából a Hamász is veszélyesnek ítélte,⁴³ ezért a köztük lévő viszonyt

a konfrontáció jellemezte, s számos tagjukat a palesztin szervezet be is börtönözte. Ugyanakkor a Hamász legutóbbi Izrael elleni terrorakcióját ők is aktívan támogatták, s a Gázában folytatott izraeli katonai műveletek során is mellette állnak.

A Muszlim Testvériség 1928-ban jött létre,⁴⁴ és mára az egyik legbefolyásosabb iszlamista szervezetté nőtte ki magát,⁴⁵ annak ellenére, hogy az eltelt évtizedek során a politikai tevékenységét az egyiptomi állam szinte mindvégig korlátozta. A kormányzat 1954-től az „arab tavaszig” betiltotta a működését, és Murszí elnök eltávolítása óta szintén ez a gyakorlat. Ennek ellenére volt idő (Mubárák idején), amikor az egyiptomi törvényhozásban is képviseltette magát az MT: a tagjai független jelöltként indultak, illetve kaptak mandátumot. A jelöltjei a 2000-es parlamenti választáson 17 mandátumot szereztek. 2005-ben pedig a 454 fős nemzetgyűlésben (alsóházban) a mandátumok 20 százalékát szerezték meg, így az MT a szavazás során tapasztalt szabálytalanságok ellenére is a legnagyobb ellenzéki tömb lett.⁴⁶

2010-ben a Muszlim Testvériség élére új spirituális vezető került Muhammed Badie személyében, aki a mozgalom első generációjához tartozott. Badie 2011 tavaszán bejelentette, hogy az MT a törökországi Igazság és Fejlődés Pártja (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) mintájára pártot alapít. A Szabadság és Igazságosság Pártot (*Hizb al-Hurriyya va-l-Adála*) 2011. április 30-án regisztrálták az egyiptomi hatóságok, és az alapítók szándéka szerint teljes függetlenséget élvezett volna a Muszlim Testvériségtől. Valójában azonban a vezető tisztségeit annak a középkorú, pragmatista szárnya foglalta el, köztük Muhammed Murszí, aki a párt elnöki tisztségébe került.⁴⁷ Murszí így már legálisan indulhatott az „arab tavasz” után megtartott első szabad választáson, 2012-ben, s azt meg is nyerte, ezáltal a Muszlim Testvériség került hatalomra – egészen addig, amíg 2013-ban Szízi tábornok vezetésével a hadsereg véget nem vetett az uralmának.

Murszí személye erősen megosztotta a lakosságot, a Muszlim Testvériség céljai, intézkedései pedig nemcsak az országban élő külföldiekben és keresztényekben, de a muszlim lakosság jelentős részében is félelmet, ellenérzést keltett. Murszí és az MT egy évig tartó országglása idején a gazdaság hanyatlása folytatódott,⁴⁸ a belső ellentétek továbbra is élesek maradtak, egyre gyakoribbakká és erőteljesebbekké váltak a szervezet hívei és ellenzői közti összecsapások. A fokozatosan radikalizálódó iszlám jelei egyre markánsabban megmutakoztak (pl. mind gyakrabban fordultak elő a helyi keresztény lakosság elleni támadások, és a Murszí-kormányzat idegen-, főleg Izrael-ellenes retorikája is erősödött, amit a nemzetközi közösség egyre nagyobb aggodalommal figyelt). A hadsereg vezetése megelégedte az eseményeket, és az ország további hanyatlásának megakadályozása érdekében ultimátumban lemondásra szólította fel Murszí elnököt, majd annak eredménytelensége miatt 2013. július 3-án ténylegesen eltávolította a hatalomból (Murszí először házi őrizetbe került, később börtönbe).

Az Abdel Fattáh al-Szíszi tábornok vezette hadsereg vette át a hatalmat,⁴⁹ a Muzulmán Testvériség működését pedig hamarosan ismét betiltották. Ám a mozgalomnak továbbra is jelentős a támogatottsága a lakosság körében, és az is nyilvánvaló, hogy a tevékenységét némileg visszafogottabb formában ugyan, de illegalitásban is folytatja. Mindez azért (is) jelent kockázatot, mert egyértelmű és egyenes a Hamással való kapcsolódása: a palesztin szervezet tulajdonképpen az MT ottani ágából alakult ki. Ez utóbbit 1946-ban alapították Gázában,⁵⁰ ahol kezdetben, illetve a későbbi egyiptomi adminisztráció idején (1948–1967) is elsősorban vallási tevékenységet folytatott, az akkori politikai pallettán jelentéktelen tényezőnek számított.

A Hamász 1987-ben jött létre, és az alapítója Ahmed Jászín sejk, a gázai milítáns milícia létrehozója és szellemi vezetője volt. Ez az első intifáda kezdetére esett, amely 1993-ig tartott, amikor is Jasszer Arafat, a Palesztinai Felszabadítási Szervezet (PFSZ) részleges békemegállapodást kötött Jichák Rabin izraeli miniszterelnökkel Washingtonban. A Hamász azonban elutasította az úgynevezett oslói megállapodásokat, sőt a békefolyamat elakadása után öngyilkos merénylőket vetett be izraeli polgári és katonai célpontok ellen.

A második intifáda 2000-ben robbant ki, miután az egykori tábornok, Ariel Saron, a jobboldali ellenzék vezetője a Templom-hegyhez utazott, hogy kinyilvánítsa Izrael szuverenitását az iszlám harmadik legszentebb helye felett. 2004-ben egy izraeli rakétacsapás likvidálta Jászínt. 2005-ben Izrael úgy döntött, hogy egyoldalúan véget vet Gáza megszállásának, s ezzel befejeződött a második intifáda is.

Ezt követően vált a Hamász komolyabb politikai tényezővé: az izraeli kivonulás után megnyerte a választásokat, majd rövid úton az övezet egyedüli irányítója lett. Ilyen minőségében nagyon gyorsan nyilvánvalóvá tette, hogy egyáltalán nem értékeli Izrael gesztusát, és korántsem az a célja, hogy a méreteiben ugyan parányi, de mégiscsak egy kvázi megvalósult palesztin államalakulatként Gázát békés célok mentén fejlessze, és békében éljen a szomszédaival. Nemcsak a retorikája, hanem a korábbi években elkövetett kisebb-nagyobb terrorakciói révén is egyértelművé tette az Izrael-ellenes céljait,⁵¹ de Egyiptom irányába sem igazán mutatott békés közeledést. Nem csoda, hogy a Mubárak-adminisztráció sem lelkesedett azért, hogy a közvetlen szomszédjában az egyik legradikálisabb palesztin szervezet jutott hatalomra,⁵² amely ráadásul nagyon gyorsan megtalálta a közös nevezőt az Irán által támogatott és Libanonban nemcsak jelentős katonai, de politikai erőnek is számító síita Hezbollahnal.⁵³

Az egyiptomi vezetés ezért kezdettől fogva aggodalommal szemlélte a gázai Hamász-kormányzat létrejöttét és működését, valamint azt a tényt, hogy a gázai kormányban semmilyen más palesztin politikai szervezet nem kapott helyet. Mindez azt eredményezte, hogy tovább nőtt a feszültség a régióban, és ez ellentétes az egyiptomi érdekekkel. Ráadásul az is nyilvánvalóvá vált az azóta eltelt

évek során, hogy a Hamászt sem gazdasági eszközökkel, sem külpolitikai elszigeteléssel nem lehet eltávolítani a hatalomból, és a helyi életviszonyok romlása sem tántorítja el a céljaitól.

A Hamász és a gázai szimpatizánsai 2007 óta számos alkalommal okoztak nehézséget az egyiptomi hatóságoknak is. 2010-ben nagyszabású tüntetést tartottak a határ feléjük eső oldalán, a kairói szervek jelentős számú rendfenntartó odavezénylésével tudták csak elejét venni annak, hogy a megmozdulás átterjedjen egyiptomi területre is. Ezt megelőzően, 2009 januárjában ugyanis már egyszer áttörték a határt, s több ezer fő jutott át ellenőrizetlenül a Sínai-félszigetre, akik között a helyi hatóságok a későbbiek folyamán számos szélsőséges aktivistát is azonosítottak. Egy másik alkalommal a Viva Palestine nevű segélyszervezet szállítmányának az átengedése során alakult ki tettelegességgel járó feszültség – először a segélyt kísérő aktivisták és az egyiptomi rendfenntartó erők között, amely aztán az utóbbiak és a Hamász közti összecsapássá fajult, s egy egyiptomi határőr is áldozatául esett.⁵⁴

A helyzet később sem javult, hasonló incidensek azóta is előfordultak. A Sínai-félsziget északi része, amely a Gázai övezettel közvetlenül határos, Egyiptom egyik legkevésbé biztonságosnak tekintett régiója. A kormányzat az övezetet és az azt irányító Hamászt súlyos biztonsági kockázatnak tekinti, és akként is kezeli. E tekintetben az érdekei gyakorlatilag megegyeznek az izraeliekével, még akkor is, ha ennek a nyílt hangoztatását kerülik. A 110 milliós ország nemzetbiztonsági érdekei felülírják az arab vagy iszlám szolidaritás illúzióit.

A beduinok és a Sínai-félsziget sajátos helyzete – állam az államban?

A Sínai-félszigetnek egészen a 19. század közepéig viszonylag csekély geostratégiai jelentősége volt, főként arról volt nevezetes, hogy egy Mekkába vezető zarándok-karavánút vezetett át rajta. Mindez megváltozott a Szezi-csatorna megnyitásával (1869), amely stratégiai jelentőségűvé tette a félszigetet. A britek felfedezték a régiót, megerősítették a közigazgatását, és 1906-ban meghúzták a határvonalat a Vörös-tenger (Akabai-öböl) menti Taba és a Földközi-tenger partján fekvő Rafah között.⁵⁵ A két térképészeti vonal – a csatorna és a határ – a Sínai-félsziget elfoglalását jelezte. 1911-ben törvénybe foglalták a terület közigazgatási és jogi szervezetét. Utakat és kommunikációs vonalakat építettek ki. A félsziget északi kétharmadát a Sínai-sivatag foglalja el, a déli rész hegyvidék, ott található Egyiptom legmagasabb pontja. A terület régóta számos beduin törzs otthona, akik évszázadokon át a hagyományaik szerint éltek ott, bár megindult egy elvándorlási folyamat is a városok irányába. Ezekre a közösségekre az egyiptomi hatóságok korábban kevés figyelmet fordítottak, holott évszázadok óta a félsziget lakói, és minden – kezdetben hét, ma már harminchárom – törzsnek megvan a saját területe.⁵⁶

A beduinok nomád törzsek leszármazottai, akik az Arab-félszigetről keltek át a Vörös-tengeren a 14–18. század között. Magukat tartják Egyiptom kizárólagos igazi arabjainak, a többi egyiptomit csupán elarabosított afrikaiaknak.⁵⁷

A beduinok élete, életformája nagyjából a 19. század közepéig változatlan maradt. Muhammad Ali alkirály⁵⁸ azonban már akkor azon dolgozott, hogy Egyiptomot modern nemzetállammá alakítsa. Ennek érdekében – többek között – újra kellett szerveznie a társadalmat, észszerűsíteni a gazdaságot, és modern hadsereget felépítenie. Az első feladata az volt, hogy bevételt biztosítson az ország számára. Ennek érdekében állami tulajdonná nyilvánította Egyiptom egész területét. Ez azzal is járt, hogy a továbbiakban a földtulajdonhoz fűződő törzsi vagy közösségi jogokat már nem ismerték el. A föld jogfosztásával együtt járt az imázs jogfosztása is. A Sínai-félsziget feletti ellenőrzés biztosításához a kormány korlátozta a mozgást, adókat vetett ki és követelt a táborozásért és a legeltetésért. Emellett beleavatkozott a nemen és életkoron alapuló beduin hierarchiába.⁵⁹

Az első világháborút követően az Oszmán Birodalom formálisan is megszűnt, és a szűkebb térségben még inkább a brit befolyás vált jellemzővé.⁶⁰ A Sínai-félsziget a palesztinai vasútvonal révén megőrizte az Afrika és Ázsia közötti híd-szerepét: a két háború közötti időszakban Kairóból egy nap alatt lehetett elérni Haifát vagy Jeruzsálemet.⁶¹

Az első arab–izraeli háborút követően palesztinok ezrei találtak menedéket a Sínai-félszigeten, különösen a rafahi táborban. Bár a félszigetet 1956-ban – rövid időre – megszállta az izraeli hadsereg, a hatnapos háború (1967) volt az, amely igazán fordulópontot jelentett. A régiót ismét – immár hosszabb távra berendezkedve – megszállta Izrael, és számos fejlesztést, beruházást hajtott végre (mezőgazdasági fejlesztések, az Akabai-öböl mentén turistafalvak, illetve a zsidó telepek létrehozása), valamint a Szezei-öbölben található olajkutak egy része is a kezére került. A lakosság egy része a csatorna nyugati partján keresett menedéket.

Kezdetben az izraeli hatóságok is kockázati tényezőnek tekintették az őslakos beduinokat (akiknek a „rokonai” nemcsak más arab országokban, de a szomszédos – Izraelhez tartozó – Negev-sivatagban⁶² is élnek), de később egy teljesen új kommunikációs stratégiát alakítottak ki a lojalitásuk elnyerése érdekében, amelynek alapja, hogy a beduinok „Izrael gyermekei”. A héber bibliai hivatkozás szerint ugyanis Izrael fiai, akik a fáraók idején mintegy négyszáz éven keresztül voltak rabságban Egyiptomban, majd végül Mózes vezetésével elmenekültek üldözőik elől, szintén beduinok voltak.⁶³ Így már őket is bevonták az említett tevékenységekbe, néhányuk az izraeli vállalkozásoknál kapott munkát (emiatt később, az egyiptomi közigazgatás visszaállításakor, bíróság elé állították őket hűtlenség címén).⁶⁴

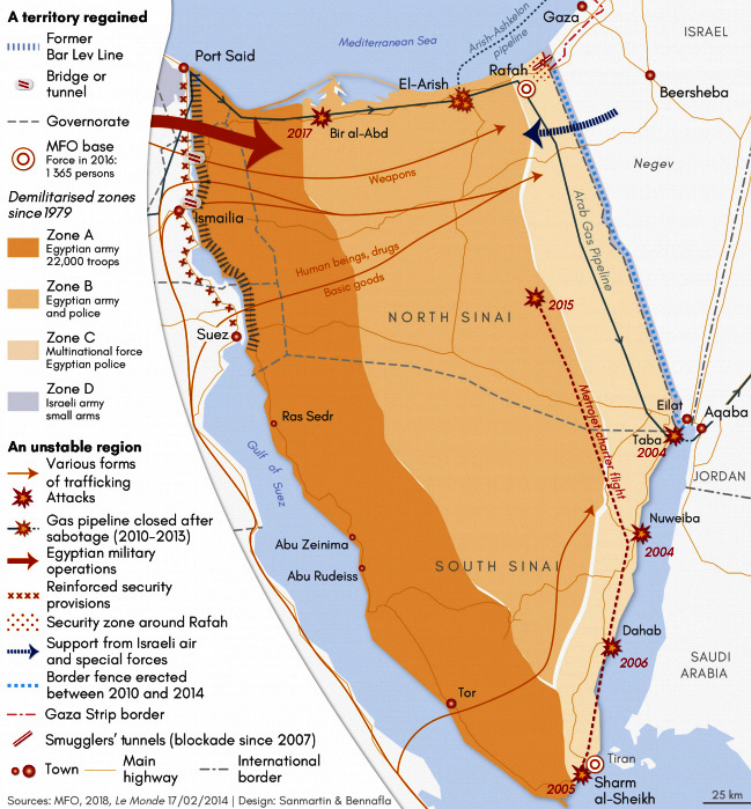
Egyiptom 1982-ben, a Camp David-i megállapodást követően nyerte vissza a félsziget feletti szuverenitását, de a kairói kormány még előtte újraformálta annak közigazgatását, s két kormányzóságot hozott létre: az Észak- és a Dél-sínait. A beduinokra pedig sok egyiptomi ma is úgy tekint, mint kevésbé megbízható, műveletlen, nem lojális emberekre, akik annak idején készségesen együttműködtek az izraeliekkel,⁶⁵ így az ország biztonsága szempontjából kockázati tényezőt jelentenek. (Amit még fokoz, hogy ráadásul földrajzilag közel élnek a Hamász uralta Gázai övezethez.)

A Sínai-félszigetnek az egyiptomi állam kötelékébe való visszatérését nacionalista retorika kísérte, és a népesség növekedésének az ösztönzését tekintették prioritásnak. Az 1990-es éveket a turizmus fellendülése jellemezte, amelyre jótékonyan hatott a munkaerőnek a Nílus völgyéből való odavándorlása. Mindez azonban nem javította, hanem inkább rontotta a régió őslakosainak a helyzetét, esélyeit. 2000-től, de leginkább az évtized közepétől a helyiek marginalizálódása és a regionális helyzet romlása felerősödött. A második intifáda (2000), majd Gáza izraeli blokádja (2007) a csempészet növekedéséhez és a biztonság romlásához vezetett. 2004-től a déli tengerparti üdülőhelyek ellen több alkalommal⁶⁶ is súlyos, izraeli és más külföldi turisták halálos áldozatával járó terrortámadás történt, amelyek közül az egyik során (Dahab, 2006) magyar turisták is életüket veszítették.⁶⁷ A támadássorozatot több ezer terroristagyanús személy letartóztatása és kollektív büntetésnek érzett elnyomó intézkedés követte. A gazdasági következmények drámaiak voltak a beduinok számára, akik a turistáknak a sivatagi szafarikat szervezték. Mindezekon túl a régióban elharapódtak az olyan „megélhetési célú” illegális tevékenységek, mint az ópiummák és a kannabisz termesztése (amelyek népszerűek voltak a turisták körében), továbbá a fegyverkereskedelem, a szubszaharai bevándorlók Izraelbe való átjuttatása, gyógyszerek és más, általános fogyasztási cikkek csempészete.

A 2011-es „arab tavasz” óta a Sínai-félsziget északi részén Izraelbe tartó Aris-Askelon gázvezeték lett a támadások egyik fő célpontja, bár szerepeltek köztük katonai és rendőrségi létesítmények is. Mindez egy szélesebb nemzetközi dzsihadista akcióorozat része. 2014 után Anszár Beit al-Makdisz⁶⁸ lett a „Sínai vilajet” [kerület] parancsnoka, aki hűséget esküdött az Iszlám Államnak, és 2015-ben vállalta a felelősséget egy orosz charterjárat felrobbantásáért.⁶⁹ A bizonytalanság arra készítette Izraelt, hogy lezárja a határt, sőt Oroszország és Nagy-Britannia is korlátozta egy időre az állampolgárai Egyiptomba utazását.⁷⁰ Mindez érzékenyen érintette az egyiptomi idegenforgalmi bevételeket, mivel az ország az orosz turisták kedvelt célpontja volt (az „arab tavasz” előtt, majd az azt követő békésebb időszakokban évi 1,4-1,7 millió orosz turista utazott Egyiptomba⁷¹).

2. ábra⁷²

A Sínai-félsziget demilitarizált övezetei, illetve az ott elkövetett terrortámadások

Szíszi elnök már 2013-ban, a hatalomra kerülésekor meghirdette a terrorizmus elleni háborút, amellyel az ellenzéki megmozdulások minden formájának elfojtását igazolták, ám erre a dzsihadista csoportok növekvő erőszakkal válaszoltak. A két tűz közé került lakosságnak kellett a felek agresszióját elszenvednie, különösen a Sínai-félsziget északi részén, ahol ráadásul kényszerű kitelepítésekre, Rafah környékén házak lerombolására is parancsot adtak. Mindez az őslakos beduinokat is negatívan érintette⁷³. Közülük ma már kevesen foglalkoznak nomád pásztorkodással, sőt a félsziget déli, idegenforgalmi szempontból frekvenciáltabb részén a többségük már 1967 előtt is inkább bérmunkásként vagy önálló vállalkozóként tevékenykedett. Az egyiptomi kormánynak pedig abban az időben nem volt koherens, a beduinok érdekeit is szem előtt tartó fejlesztési politikája.⁷⁴

Izrael is növekvő aggodalommal tekint a Sínai-félsziget romló biztonsági helyzetére, hiszen az az Egyiptommal megkötött törékeny békét és az eddig felépített kapcsolatokat is veszélyezteti. Úgy tűnik, a területet egyre inkább át-szövik a terrorista hálózatok. Ezt a folyamatot felgyorsították az „arab tavasz” és az azt követő évek eseményei. A beduin törzsek a félsziget középső és északi részén fegyveres milíciákat hoztak létre, amelyek a rendfenntartás mellett a kábítószer- és embercsempésztől a fegyverkereskedelemig többféle illegális tevékenységben is érintettek vagy hunynak szemet fölöttük. Sajnálatos módon a déli részen, eddig főként az idegenforgalomból élt beduinokat annak a koronavírus-járvány idején tapasztalt hosszabb távú visszaesése szintén az illegális tevékenységek irányába tereli.⁷⁵

Megemlíthető, hogy az „arab tavasz” óta felbukkant egy másik jelenség is, a szalafi dzsihadista mozgalmak erősödése a beduin lakosság körében. A szalafiták először az 1980-as években kezdtek behatolni a közösségeikbe. A beduinokra nem jellemző ugyan, hogy elhagynák a hagyományos törzsi otthonaikat azért, hogy új, tisztán szalafi dzsihadista táborokat alapítsanak,⁷⁶ ez azonban nem zárható ki teljesen. Ezért az egyiptomi kormányzat igyekszik mindenáron gátját vetni annak, hogy a Sínai-félszigeten, illetve a Gázai övezetben működő szélsőséges csoportok között összefonódás, együttműködés jöhessen létre. Többek között emiatt tartja nagyon fontosnak a rafahi átkelő szigorú kontrollját és az illegális alagutak felszámolását. Akárhogy is alakul a jövő, a Sínai-félsziget stabilizálására irányuló kormányzati erőfeszítések aligha lehetnek eredményesek a beduinokkal kapcsolatos szemléletmód megváltozása, valamint a partnerként történő bevonásuk és az együttműködésük nélkül.⁷⁷

Összegzés

Bő tíz évvel az „arab tavasz”, illetve az iszlamista Murszí elnökségét követően, a tábornokból államfővé avanszált Szízi vezetése alatt Egyiptom többé-kevésbé visszanyerte a korábbi gazdasági stabilitását. Ugyanakkor a kormányzat által felmutatott és erősíteni kívánt társadalmi stabilitás inkább csak a felszínen létezik, a „mélyben”, különösen a perifériarégiókban élők (köztük a Sínai-félsziget beduinjai) körében az iszlamista nézetek beágyazottsága, illetve az ilyen szervezetek iránti szimpátia számottevőnek mondható. A nemzetközi szinten ma ismét szalonképes, jó pozíciókkal és tekintéllyel rendelkező Egyiptomnak az alapvetően szekuláris, a muzulmán többség és a keresztény kisebbség békés egymás mellett élésére építő állami-társadalmi berendezkedés megváltozása nem lehet az érdeke.

Ugyanakkor az arab, illetve a tágabb iszlám világ részeként igyekszik a palesztinok ügyét is támogatni, legalábbis azt nemzetközi szinten demonstrálni. Egyiptom, felhasználva a kapcsolatait, hosszú idő óta nem csupán a palesztin-izraeli megbékélési folyamatot próbálja diplomáciai eszközökkel elősegíteni, de közvetítőként lépett fel – igaz, kevésbé sikeresen – az egymással szemben álló palesztin frakciók összebékítése érdekében is. Ez utóbbi azt jelenti, hogy kapcsolatban állt, illetve szükség esetén képes volt a Hamász vezetésével is egyeztetni. Kérdés, hogy mindez milyen irányt vesz, folytatódik-e, miután a Hamász teljes felszámolását célzó izraeli katonai műveletek befejeződnek.⁷⁸

A leírtak alapján kijelenthető, hogy Egyiptom magatartását egyfajta kettősség jellemzi, de politikai/diplomáciai szinten tartja magát a nemzetközi megállapodásokhoz, és így továbbra is Izrael együttműködő partnere. Mindemellett a saját társadalmi és gazdasági stabilitásának a megőrzése érdekében is nagyon határozottan ellenáll a gázai palesztinok akár ideiglenes befogadását célzó gondolatnak. A Gázai övezettel közös határszakaszát továbbra is szigorú kontroll alatt tartja, ugyanis tisztában van azzal, hogy a gázai szélsőségesek beszívargása és tevékenysége már a Sínai-félszigeten is nagyon súlyos következményekkel járna, nem beszélve az ország egészéről.

Jegyzetek

- 1 A szerző a földrajzilag lehatárolt közel-keleti régiót érti a „szűkebb értelemben vett Közel-Kelet” kifejezés alatt, azaz Izraelt és a környező arab országokat. A nemzetközi, különösen az amerikai szakzsargonban ugyanakkor gyakran előfordul a *Greater Middle East* vagy a *New Middle East* (a tágabb, illetve új Közel-Kelet) kifejezés, amely jóval kiterjedtebb földrajzi térségre utal: beletartoznak az észak-afrikai arab országok, a volt szovjet Közép-Ázsia és a Kaukázus egyes államai, Törökország, valamint Afganisztán és Pakisztán is. Ld. Garfinkle, Adam: *The Greater Middle East 2025* (Philadelphia, PA: Foreign Policy Research Institute, 1999). Elektronikusan elérhető: <https://www.fpri.org/article/1999/12/the-greater-middle-east-2025/>.
- 2 A következmények minden bizonnyal hosszabb távúak lesznek, és túlmutatnak akár a tágabb közel-keleti régió földrajzi határain is, továbbá nem csupán a térség *status quo*-jára lehetnek hatással, hanem akár egy új világrend kialakulására is. A hidegháború óta eltelt három évtizedben számos olyan fordulópontra történt – legutóbb Oroszország Ukrajna elleni katonai fellépése –, amelyek okán a tudományok közül megerősödött az igény egy „új világrend” értelmezésére. Ld. Rada Péter: „Megváltozó világunk és a biztonsági kihívások átalakulása” in *Biztonságpolitikai Corvinák*, szerk. Szálkai Kinga, Baranyi Tamás Péter és Szarka E. Luca (Budapest: Antall József Tudásközpont, 2019), 15–23. o.
- 3 A Hamász (arabul: حماس), teljes nevén Harakat al-Mukávama al-Iszlámijja (arabul: حركة المقاومة الإسلامية), magyar jelentése: Iszlám Ellenállási Mozgalom.
- 4 Csepregi Zsolt: „Az Izrael–Hamász háború és az izraeli nemzetbiztonsági stratégia jövője”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, 11., no. 4. (2023): 3–19. Elektronikusan elérhető: [10.32561/nsz.2023.4.1](https://doi.org/10.32561/nsz.2023.4.1).
- 5 *Az Izraeli Defense Forces*, azaz az izraeli hadsereg nevének rövidítése.

- 6 Pl. Bezalet Smotrich izraeli pénzügyminiszter tett ilyen kijelentést, de azt egyiptomi részről „felelőtlennek” minősítették. Ld. Al-Khazen, Ibrahim: „Egypt Slams »Irresponsible« Israeli Call for Displacement of Gaza’s Population”, AA, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/egypt-slams-irresponsible-israeli-call-for-displacement-of-gaza-s-population/3053622#> (a letöltés ideje: 2023. november 14.).
- 7 Greenberg, Joel: „Israeli–Egyptian Ties Face New Challenge with Election of Islamist President in Egypt”, *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/world/middle-east/Israeli-egyptian-ties-face-new-challenge-with-election-of-islamist-president-in-egypt/2012/06/27/gjQAstmB7V_story.html (a letöltés ideje: 2023. június 27.).
- 8 Kis-Benedek József: „Az Izraeli Állam biztonsági kihívásai” in *Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság*, szerk. Dobák Imre és Resperger István (Budapest: Ludovika, 2023), 257–276. o.
- 9 Neszmélyi György Iván: „Az arab tavasz politikai és gazdasági hatásai Egyiptomban”, *Kül-Világ*, no. 3–4. (2013): 15. Elektronikusan elérhető: <https://kulvilaghu.files.wordpress.com/2020/04/kv-20130304.pdf>.
- 10 Ld. például: Knickmeyer, Ellen: „The US Says Egypt’s Human Rights Picture Hasn’t Improved, but It’s Withholding Less Aid Regardless” *AP News*, <https://apnews.com/article/us-military-aid-egypt-human-rights-sisi-e9343aa7e6aa6e9b60b2e8f4574ef322> (a letöltés ideje: 2023. szeptember 15.).
- 11 Gyene Pál és Harangozó Dániel: „A közép-ázsiai atomfegyvermentes övezet”, *Nemzet és Biztonság*, https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gyene_pal__harangozo_daniel-a_kozep_asziai__atomfegyvermentes_ovezet_.pdf (a letöltés ideje: 2023. július 25.), 51–63. o.
- 12 Egyiptom mellett Szíria, Jordánia és Irak vett részt az 1948. évi Izrael elleni háborúban. Ld. Morris, Benny: „1948: A History of the First Arab–Israeli War” *Yale University Press*, <https://doi.org/10.2307/j.ctt1np9bm> (a letöltés ideje: 2023. július 25.).
- 13 Bowen, Jeremy: „1967 War: Six Days That Changed the Middle East”, *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39960461> (a letöltés ideje: 2017. június 5.).
- 14 Továbbá északon a Golán-fennsíkot, valamint Kelet-Jeruzsálemet és Ciszjordániát.
- 15 A gyors lefolyású háborút követően számos, éppen áthaladó hajó rekedt a Szezei-csatornában, amelyeket csak évekkel később sikerült kihozni onnan. Például 14 hajó volt kénytelen a Nagy Keserű-tónál vesztegelni 1967 és 1975 között. Ld. Gault, Matthew: „The Last Time the Suez Canal Was Blocked a Utopian Communist Micronation Was Formed at Sea”, *Vice.com*, <https://www.vice.com/en/article/akd5zg/the-last-time-the-suez-canal-was-blocked-a-utopian-communist-micronation-was-formed-at-sea> (a letöltés ideje: 2023. március 30.).
- 16 Bővebben a jom kippuri háborúról: *Jewish Virtual Library*, „The Yom Kippur War: A Country Study of Egypt”, https://www.jewishvirtuallibrary.org/a-country-study-of-egypt-in-the-1973-war?utm_content=cmp-true (a letöltés ideje: 2023. június 5.); *Jewish Virtual Library*, „Israel War & Peace Maps: Israeli–Egyptian Agreement”, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/israeli-egyptian-agreement-1975> (a letöltés ideje: 2023. június 5.).
- 17 Forrás: Uo.
- 18 Uo.
- 19 A Szezei-csatorna 1975-től működik újból, a használatáért beszedett díj évente több milliárd dollárt tesz ki, s ezzel az egyiptomi költségvetés egyik jelentős tétele. Sajtóforrások szerint ez az összeg a 2022/23-as pénzügyi évben 9,4 milliárd dollár volt. Ld. Gomaa, Ahmed: „Egypt’s Suez Canal Posts Record-High Annual Revenue of 9.4-bln-USD in FY 2022–23”, *Xinhua*, <https://english.news.cn/20230622/32d0d094e8274183b4e37a7fc6a-53a65/c.html> (a letöltés ideje: 2023. június 22.).

- 20 E tényt a kairói vezetés mind a mai napig vonakodik nyilvánosan elismerni. Sőt, az egyiptomi propaganda szerint az „október 6-i háború” (ott nem jom kippuri néven ismerik) fényes egyiptomi győzelemmel végződött, amit minden évben látványos külsőségek mellett megünnepelnek. Mubárák idején ennek különleges súlya volt, hiszen a háború idején az egykori elnök töltötte be az egyiptomi légierő főparancsnoki tisztét, így ő a háború hőseként került be a köztudatba, és ez számottevően hozzájárult a legitimációjához.
- 21 Nagy Milada: „Quo vadis Izrael? II.”, *Hadtudomány*, https://www.mhht.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Nagy_Milada_2.pdf (a letöltés ideje: 2023. június 22.), 25. o.
- 22 A Camp David-i tárgyalások egyik kritikus pontja volt a Sínai-félsziget demilitarizálása, Izrael természetesen ragaszkodott ahhoz, hogy a lehető legkevesebb egyiptomi katonára állomásozzon ott, míg Egyiptom épp az ellenkezőjét igyekezett elérni. Bővebben ld. Telhami, Shibley: „The Camp David Accords: A Case of International Bargaining”, *Political Science Quarterly*, 107., .no. 4. (1992/1993): 629–653.
- 23 *Multinational Force & Observers*, <https://mfo.org/> (a letöltés ideje: 2023. június 22.).
- 24 1990-ben, miután Egyiptom az Arab Államok Ligája között visszaálltak a diplomáciai kapcsolatok (1989), annak székhelye visszakerült Kairóba.
- 25 Izraeli forrás szerint 1999 és 2004 között 400 ezer izraeli turista látogatott Dahabba. Ld. Kamisher, Eliyahu: „In Dahab, Bereft of Israelis”, *The Times of Israel*, <https://www.timesofisrael.com/in-dahab-bereft-of-israelis/> (a letöltés ideje: 2023. június 10.).
- 26 Izrael szempontjából talán a legsúlyosabb eset 2004. október 7-én történt, amikor is robbantásos merényletsorozatot hajtottak végre az izraeli turisták által addig sűrűn látogatott egyiptomi üdülőhelyeken: előbb Tabában, a Hilton szállodában, majd nem sokkal később Rasz as-Sajtán két üdülőtelepén. A merényletek 34 halálos áldozatának nagy része izraeli állampolgár volt. Elek Nikoletta: „Véres merénylet Egyiptomban, több, mint kétszáz halott”. *Magyar Idők*, <https://www.magyaridok.hu/kulfold/tobb-robbantast-kovettek-el-egy-mecsetnel-egyiptomban-felszazan-meghalhattak-2495728/> (a letöltés ideje: 2023. június 10.).
- 27 Dentice, Giuseppe: „The Geopolitics of Violent Extremism: The Case of Sinai”, *European Institute of the Mediterranean*, <https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2018/02/EuroMeSCo36-Geopolitics-of-Violent-Extremism.-The-Case-of-Sinai.pdf> (a letöltés ideje 2023. szeptember 4.); Pamuk, Humeyra: „US Allows Much of Egypt Military Aid Despite Human Rights Concerns” *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/us-allows-much-egypt-military-aid-despite-human-rights-concerns-2023-09-14/> (a letöltés ideje. 2023. szeptember 14.).
- 28 Az „arab tavasz” eseményei összességében hátrányosan érintették az Egyesült Államokat, annak ellenére, hogy eleinte részben illeszkedtek az általa szorgalmazott és elősegíteni kívánt közel-keleti demokratizálódás folyamatába. Ld. Rostoványi Zsolt: „Az »arab tavasz« hatása a Közel-Kelet geopolitikai térképének újrendeződésére”, *Külügyi Szemle*, 11., no. 1.(2012): 44–71. o.
- 29 Rada Péter: „End of Post-Modern Realism in the United States’ Democracy Promotion Strategy? Lessons from North-Africa and the »Arab Spring«” in *Panorama 2011*, szerk. Ondrejcsak, Robert (Bratislava: Centre for European and North Atlantic Affairs, 2012), 135–154. o.
- 30 *Gaza Freedom* kampányszlogennel civil aktivisták hat hajóból álló rajt indítottak a blokádnál álló Gázába, humanitárius segély céljával; a zászlóshajója a Mavi Marmara volt, amelyet az izraeli hatóságok még a nemzetközi vizeken erőszakkal feltartóztattak és

A Hamász és Izrael konfliktusa Egyiptom szemszögéből

- lefoglaltak, majd egy izraeli kikötőbe vontattak. Arra gyanakodtak ugyanis, hogy a rakomány fegyvereket tartalmaz. Az izraeli fegyveres beavatkozás során tucatnyi aktivista veszítette életét. Black, Ian: „Israeli Attack on Gaza Flotilla Sparks International Outrage”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2010/may/31/israeli-attacks-gaza-flotilla-activists> (a letöltés ideje: 2023. május 31.)
- 31 A kairói magyar nagykövetség nyílt jelentése (2010. június 8.), KKM Archívuma.
- 32 Muhammed Murszí (1951–2019) a Zagazigi Egyetem professzora volt, 1982 és 1985 között pedig az Egyesült Államokban élt. 1977-ben csatlakozott a Muszlim Testvériséghez. Mubárak idején, 2000 és 2005 között formálisan független parlamenti képviselő volt.
- 33 A bejelentésre az izraeli hadsereget készenlétebe helyezték.
- 34 Neszmélyi György Iván: „Egyiptom társadalmi és gazdasági helyzete napjainkban”, *Mediterrán és Balkán Fórum*, 13., no. 3. (2019): 21. Elektronikusan elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23596/mediterran201903.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 35 Nagy Milada: *Az Európai Unió és a Kelet-Mediterráneum: Kihívások és válaszok* (Budapest: Aposztróf Kiadó, 2015), 103. o.
- 36 N. Rózsa Erzsébet: *Az arab tavasz* (Budapest: Osiris Kiadó, 2015), 272. o.
- 37 Brown, Jonathan: „Salafis and Sufis in Egypt”, *The Carnegie Endowment for International Peace*, https://carnegieendowment.org/files/salafis_sufis.pdf (a letöltés ideje: 2023. július 1.).
- 38 Bayoumi, Alaa: „Egypt’s Salafi Kingmakers Suffer Backlash”, *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/features/2013/7/21/egypts-salafi-kingmakers-suffer-backlash> (a letöltés ideje: 2023. július 1.).
- 39 Malsin, Jared: „Egypt’s Main Salafist Party May Now Regret Supporting the Military”, *Time*, <https://world.time.com/2013/08/20/after-crackdown-on-islamists-egypts-salafists-may-now-regret-support-for-the-military/> (a letöltés ideje: 2023. július 1.).
- 40 Emam, Amr: „Why Are Egypt’s Salafists Backing Sisi?”, *The Arab Weekly*, <https://the arabweekly.com/why-are-egypts-salafists-backing-sisi/> (a letöltés ideje: 2023. július 1.)
- 41 Valójában semmilyen érdemi enyhítésről nincs szó, amit a 2023. októberi terrorakció is alátámaszt. A Hamásznak továbbra is deklarált célja Izrael Állam megsemmisítése, erre a szervezet 1988., illetve 2017. évi megújított kartája is utal, de Ghazi Hamad, a Hamászt irányító politikai iroda tagja egy 2023 végén adott televíziós interjúban is megerősítette ezt. Ld. Laszlo SL: „Őszinte Hamász-beszéd: a cél Izrael megsemmisítése, nem védik a gázai civileket”, *Euronews*, <https://hu.euronews.com/2023/11/03/hamasz-izrael-terrorizmus-beismeres-gazai-civilek> (a letöltés ideje: 2023. november 3.).
- 42 *European Council on Foreign Relations*, „Salafi-Jihadis. Mapping Palestinian Politics”, https://ecfr.eu/special/mapping_palestinian_politics/salafi_jihadis/ (a letöltés ideje: 2023. november 3.).
- 43 Beaumont, Peter: „Palestinian Salafists Pose Dangerous New Problem for Hamás”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/10/gaza-salafists-problem-Hamas-islamic-state-isis> (a letöltés ideje: 2023. november 3.).
- 44 Gazdik Gyula: „Egyiptomi belpolitikai átalakulás a poszt-mubáraki korszakban”, *Külügyi Szemle*, 11., no. 1. (2012): 144–165.
- 45 Laub, Zachary: Egypt’s Muslim Brotherhood. *Council on Foreign Relations*, 2019. augusztus 15. <https://www.cfr.org/backgrounder/egypts-muslim-brotherhood> (a letöltés ideje: 2023. november 3.).
- 46 Georgy, Michael: „Egypt Keeps Former Powerhouse Muslim Brotherhood out of Politics”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/middle-east/egypt-keeps-former-powerhouse-muslim-brotherhood-out-politics-2022-07-29/> (a letöltés ideje: 2022. július 29.).

- 47 Csicsmann László: „A mérsékelt iszlamista mozgalmak szerepe az »arab tavaszt« követő politikai átmenetben”, *Külügyi Szemle*, 11., no. 1. (2012): 103–127.
- 48 A gazdasági hanyatlás már az „arab tavasz” idején elkezdődött, az ország közel 40 milliárd dollárnyi devizatartalékának mintegy fele néhány hónap alatt „elpárolgott” a hetekig, helyenként hónapokig tartó sztrájkok, a párhuzamosan zajlott líbiai események miatt onnan hazatért mintegy másfél millió egyiptomi vendégmunkás hazautalásainak a hirtelen kiesése, továbbá a külföldi turisták elmaradása következtében.
- 49 A hadsereg lépése nem feltétlenül egyezett meg a kinyilvánított politikai célokkal, hanem inkább azt jelezte, hogy a katonai vezetés megakadályozza további hatalmi centrumok megjelenését és kifejlődését. Ld. Besenyő János és Miletics Péter: *Országismertető: Egyiptom* (Budapest: MH ÖHP–MH KDK és MH GEOSZ, 2014), 294. o.
- 50 Frisch, Hillel: „Hamás: The Palestinian Muslim Brotherhood” in *The Muslim Brotherhood. The Middle East in Focus*, szerk. Rubin, Barry (New York, NY: Palgrave Macmillan, 2010).
- 51 A Hamász 2017-ben módosított „Alapelvek és politika” című kartájának preambulumban szerepel a következő: „Palesztina egy olyan ország, amelyet egy rasszista, emberellenes és gyarmati cionista projekt foglalt el, amely hamis ígéretre (Balfour-nyilatkozat), egy bitorló entitás elismerésére és egy kész tény erőszakkal való kikényszerítésére épült. Palesztina az ellenállást szimbolizálja, amely mindaddig folytatódik, amíg a felszabadulás be nem fejeződik, amíg a visszatérés be nem teljesedik, és amíg létre nem jön egy teljesen szuverén állam, amelynek fővárosa Jeruzsálem.” *Doctrine of Hamás* (Washington, DC: Wilson Center, 2023).
- 52 A Hamászhoz képest mérsékelt(ebb)nek számító Fatah és más palesztin frakciók 2007-re kiszorultak a gázai vezetésből. A Fatah, illetve a Palesztin Nemzeti Hatóság a Gázánál jóval nagyobb területű, bár lakossága alapján hasonló nagyságrendű Ciszjordániát irányítja, az azonban nem határos közvetlenül Egyiptommal.
- 53 A Hezbollah politikai párt és félkatonai szervezet, amely először a libanoni polgárháború idején jelent meg milíciaként, az ország 1982-es izraeli inváziója után. A 2000-es évek óta az egyik legjelentősebb politikai erő Libanonban, amelyet Irán támogat (és irányít), s az izraeliek dél-libanoni kivonulása óta is rendszeresen intéz támadásokat Izrael ellen. A síita alapokon létrehozott szervezet elviekben aligha lehetne a szövetségese vagy együttműködő partnere a szélsőséges szunnita Hamásznak, ám a jelek szerint a közös nevező, az Izrael-ellenesség erősebb, mint a síita-szunnita ellentét. Ezt látszik alátámasztani, hogy a 2023. október 7-i terrorakció és különösen az izraeli válaszlépések megkezdése óta a Hezbollah észak-izraeli településeket támad Dél-Libanonból. Bővebben ld.: *Encyclopædia Britannica*, „Hezbollah”, <https://www.britannica.com/topic/Hezbollah> (a letöltés ideje: 2023. december 28.).
- 54 A kairói magyar nagykövetség nyílt jelentése (2010. május 2.), KKM Archívuma.
- 55 Egyiptom akkor még formálisan a hanyatló Oszmán Birodalomhoz tartozott, de addigra a brit befolyás jóval erőteljesebbé vált. Az említett határvonalat, amely nagyjából megegyezik a mai egyiptomi–izraeli, illetve egyiptomi–gázai határral, mintegy tíz évvel hamarabb húzták meg, mint ahogy a közel-keleti térség szempontjából sorsdöntő Sykes–Picot-megállapodás (1916) megszületett volna.
- 56 *Al Jazeera*, „Egypt’s Sinai Bedouins Fear Israel’s Mass Displacement of Gaza Palestinians”, <https://www.aljazeera.com/features/2023/11/29/egypts-sinai-bedouins-fear-israels-mass-displacement-of-gaza-palestinians> (a letöltés ideje: 2023. november 29.).
- 57 Pelham, Nicolas: „In Sinai: The Uprising of the Bedouin”, *The New York Review of Books*, <https://www.nybooks.com/articles/2012/12/06/sinai-uprising-bedouin/?pagination=false&printpage=true> (a letöltés ideje: 2023. november 29.).

A Hamász és Izrael konfliktusa Egyiptom szemszögéből

- 58 Eredetileg albán származású oszmán tisztviselő és katonatiszt; Egyiptom kormányzója (váli) 1805-től 1848-ig. Nevéhez fűződik az ország nagyarányú modernizálása és az Oszmán Birodalomtól való *de facto* függetlenítése.
- 59 Mai, Serhan: „The Politics of Image: The Bedouins of South Sinai”, *Jadaliyya*, <https://www.jadaliyya.com/Details/26332> (a letöltés ideje: 2023. november 29.).
- 60 A Sykes–Picot-megállapodás szerint a francia befolyási övezet északabbra, a mai Libanonra, Szíriára és Irak északi részére terjedt ki. Ld. *Encyclopedia Britannica*, „World War I and after”, <https://www.britannica.com/place/Palestine/World-War-I-and-after>, (a letöltés ideje: 2024. május 15.).
- 61 Sanmartin, Olivier: „The Sinai: a Strategic Territory under Tension” in *An Atlas of Contemporary Egypt*, szerk. Bayoumi, Hala és Bennafla, Karine (Paris: CNRS Éditions, 2023), 26–27. o.
- 62 Az ENSZ Faji Megkülönböztetés Felszámolásával Foglalkozó Bizottságának 2006-os jelentése szerint mintegy 160 ezer beduin él Izraelben. Ld. UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), „The Arab-Bedouins of the Naqab–Negev Desert in Israel. Shadow Report Submitted by The Negev Coexistence Forum for Civil Equality”, *United Nations Human Rights*, <https://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/NCF-IsraelShadowReport.pdf> (a letöltés ideje: 2024. május 15.).
- 63 Mai: „The Politics of Image”.
- 64 Sanmartin: „The Sinai”.
- 65 *Aljazeera*, „Egypt’s Sinai Bedouins”.
- 66 Elek: „Véres merénylet Egyiptomban...”
- 67 *Index*, „Meghalt az egyiptomi terrortámadás magyar sérültje”, <https://index.hu/bulvar/egy6525718/> (a letöltés ideje: 2023. május 6.).
- 68 Uo.
- 69 MacFarquhar, Neil és Thomas, Merna: „Russian Airliner Crashes in Egypt, Killing 224”, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2015/11/01/world/middleeast/russian-plane-crashes-in-egypt-sinai-peninsula.html> (a letöltés ideje: 2023. november 29.).
- 70 *Economx*, „Összeomlott a turizmus a bombamerénylet után”, <https://www.economx.hu/nemzetkozi-gazdasag/osszeomlott-a-turizmus-a-bombamerenylet-utan.609569.html> (a letöltés ideje: 2023. november 29.).
- 71 Neszmélyi György Iván: „Az egyiptomi belpolitikai események hatása a turizmusra” in *Multidiszciplináris kihívások: Sokszínű válaszok*, szerk. Hamar Farkas (Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma és Budapesti Gazdasági Főiskola, 2014), 74–81. o.
- 72 Forrás: Sanmartin: „The Sinai”.
- 73 Prantner Zoltán és Abdallah, Abdel-Ati Al-Naggar (2023). „Trends in Egyptian Terrorism in the Post-Mubarak Period”, *Journal of Central and Eastern European African Studies* 3., no. 2. (2023): 128–150. Elektronikusan elérhető: <http://hdl.handle.net/20.500.14044/25473>.
- 74 Lavie, Smadar és Young, William C.: „Bedouin in Limbo: Egyptian and Israeli Development Policies in Southern Sinai”, *Antipode*, 16., no. 2. (1984): 33–44. Elektronikusan elérhető: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8330.1984.tb00661.x>.
- 75 Jászberényi Sándor: „Nem tudnak a turizmusból, így a kábítószerből élnek meg”, *24.hu*, <https://24.hu/kulfold/2021/02/01/egyiptom-beduinok-kabitoszer-makmezo-bango-opium-riport/> (a letöltés ideje: 2023. február 1.).
- 76 Yaari, Ehud: „Sinai: The New Frontier of Conflict?”, *The Washington Institute*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/sinai-new-frontier-conflict> (a letöltés ideje: 2023. február 1.).

- 77 Bar'el, Zvi: „For Israel and Egypt It Was a Shared Holiday. This Year Israel's Independence Day Fell on the Same Date as the Liberation of Sinai. Sinai Bedouin Throwing off Image as »Zionist Collaborators«”, *Haaretz*, <https://www.haaretz.com/2012-05-02/ty-article/sinai-bedouin-throwing-off-image-as-zionist-collaborators/0000017f-ea03-df5f-a17f-fbdf08650000> (a letöltés ideje: 2023. február 1.).
- 78 A tanulmány készítése idején az izraeli katonai műveletek még folyamatban vannak, egyelőre nem látható, mikor és milyen feltételek mellett érnek majd véget. Tehát a gázai lakosság/menekültek későbbi sorsa, illetve a Hamász esetleges túlélésének vagy összeomlásának a körülményei még nem ismertek.